

Sygn. akt I CSK 752/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa V. F.

przeciwko J. F.

o zobowiązanie, ewentualnie o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 4 listopada 2016 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 17 czerwca 2015 r., sygn. akt I ACa .../14,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powód V. F. wnosił o zobowiązanie pozwanego J. F. do zwrotnego przeniesienia na niego własności mieszkania określonego w pozwie, ewentualnie o zobowiązanie pozwanego do zwrotu kwoty 795.000 zł stanowiącej wartość tego lokalu.

Sąd Okręgowy uwzględnił żądanie powoda w odniesieniu do pierwszego (podstawowego) żądania i zobowiązał pozwanego do przeniesienia na rzecz powoda udziału w wysokości $\frac{1}{2}$ we własności lokalu położonego w [...] przy ul. K. [...] z odpowiednim udziałem w nieruchomości wspólnej związanej z prawem własności lokalu. Oddalił natomiast powództwo w zakresie drugiego żądania.

Rozstrzygnięcia te zapadły na podstawie następujących ustaleń faktycznych.

Pozwany jest synem powoda i był przez dłuższy czas na utrzymaniu ojca, który w 1989 r. opuścił Polskę, zamieszkał we Francji i podjął pracę zarobkową na okrętach dalekomorskich. Powód zamierzał nabyć w [...] mieszkanie, jednak po uzyskaniu obywatelstwa francuskiego nie wiedział tego, czy nadal jest jeszcze obywatelem polskim, bowiem nie dysponował już odpowiednimi polskimi dokumentami tożsamości. Postanowił nabyć lokal na rzecz syna, który przeniósłby następnie prawo własności tego lokalu na powoda (ojca). W dniu 23 lutego 1993 r. pozwany udzielił ojcu pełnomocnictwa do nabycia na jego rzecz własności lokalu od osób trzecich. Między stronami doszło do zawarcia umowy zlecenia powierniczego, na mocy której powód zlecił pozwanemu (synowi) nabycie mieszkania określonego w pozwie na rachunek zleceniodawcy, a następnie w dniu 2 marca 1993 r. doszło do nabycia tego mieszkania aktem notarialnym. Cenę lokalu w wysokości 400.000.000,00 zł (dawnych) zapłacono do rąk osób sprzedających, do księgi wieczystej jako właściciel lokalu wpisany został pozwany, który kupił ten lokal - jak stwierdził Sąd - dla małżonków F. na mocy umowy fidejucyjnego nabycia własności. Środki na zakup mieszkania powód V. F. uzyskał ze sprzedaży kontenera żywnościowego, który otrzymał od firmy „M.” jako odpowiednie wynagrodzenie za powiązania handlowe tworzone na terenie Polski.

W 2001 r. powód dowiedział się, że ma jednak obywatelstwo polskie i zwracał się do syna bezskutecznie o przeniesienie własności mieszkania zgodnie z wcześniejszą umową. Wezwania takie kierowane były w 2010 r.

Małżeństwo V. i B. F. zostało rozwiązane przez rozwód w 2011 r. Przez cały czas związku małżeńskiego strony łączyła ustawowa wspólność małżeńska. Była żona powoda (matka pozwanego) w piśmie z dnia 28 marca 2012 r.) wskazywała, że dorobek majątkowy jej i b. męża (powoda) obejmował również sporne mieszkanie w [...], w którym od 20-tu lat mieszkał powód.

W ocenie Sądu Okręgowego, strony sporu łączyła umowa fiducyjnego nabycia nieruchomości lokalowej oznaczonej w pozwie, przy czym pozwany nie wykonał obowiązku zwrotu nieruchomości na rzecz dającego zlecenie (art. 740 zd. drugie k.c.). Żądanie powoda okazało się jednak uzasadnione w części. Powołując się na treść art. 31 k.r.o. i art. 32 § 1 k.r.o., Sąd stwierdził, że - wbrew twierdzeniom powoda - środki finansowe, przeznaczone przez powoda na zakup nieruchomości lokalowej, stanowiły składnik majątku wspólnego małżonków F.. Środki te uzyskane zostały ze sprzedaży kontenera produktów żywnościowych, który otrzymał powód od firmy M. jako gratyfikację za stworzenie powiązań handlowych w Polsce. Nie stanowiły one nagrody w rozumieniu art. 33 pkt 9 k.r.o., ale dochód z prowadzonej przez powoda działalności gospodarczej. Środki uzyskane ze sprzedaży kontenera weszły zatem do majątku wspólnego małżonków F.. Z uwagi na ustanie współwłasności łącznej między małżonkami F. po rozwiązaniu ich małżeństwa przez rozwód, powstała między nimi współwłasność w częściach ułamkowych, a udziały małżonków w tym majątku wynoszą po 1/2. Powód zatem może żądać od pozwanego jedynie przeniesienia udziału w wysokości 1/2 w prawie własności lokalu, ponieważ legitymację do dochodzenia tego roszczenia w pozostałym zakresie ma być małżonka powoda.

Umowa fiducyjnego nabycia spornego lokalu mieszkalnego była ważna w świetle postanowień art. 36 § 1 k.r.o. (w brzmieniu obowiązującym w dacie udzielenia zlecenia), bowiem żona potwierdziła tę umowę. Umowa ta ponadto nie zamierzała do obejścia prawa (art. 58 § 1 k.c.), nie była też sprzeczna z art. 6 § 1 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz.U. z 2004 r., nr 67, poz. 1758 ze zm.).

Powód zaskarżył wyrok Sąd Okręgowego w zakresie dotyczącym oddalenia powództwa (pkt 2 tego wyroku). Apelacja pozwanego została odrzucona postanowieniem z dnia 4 czerwca 2014 r.

Sąd Apelacyjny uzupełnił ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego i nie podzielił zarzutów naruszenia prawa procesowego, przede wszystkim zarzutów naruszenia art. 381 k.p.c., art. 321 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c.

Analizując stan prawny, który miał zastosowanie w rozpoznawanej sprawie, Sąd Apelacyjny stwierdził, że dla oceny przynależności przedmiotu majątkowego do majątku wspólnego małżonków decydujące znaczenie ma czas jego nabycia w relacji do czasu istnienia wspólności majątkowej oraz pochodzenia środków przeznaczonych do jego nabycia. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, zgodnie z którym uzyskany przez powoda kontener żywnościowy stanowił szczególną postać wynagrodzenia powoda w związku z pracą świadczoną firmie M.. Środki uzyskane ze sprzedaży tego kontenera zasilają majątek wspólny b. małżonków F.. Po ustaniu wspólności majątkowej małżonków do majątku tych małżonków stosuje się przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, przy czym udziały b. małżonków w tym majątku były równe.

W skardze kasacyjnej powoda podnoszono zarzuty naruszenia przepisów prawa procesowego, a mianowicie art. 567 k.p.c., art. 381 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c., art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. wskazywano też zarzuty naruszenia przepisów prawa materialnego art. 379 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. i w zw. z art. 1035 k.c.; art. 381 k.c.; art. 209 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. i art. 1035 k.c.; art. 740 k.c. w zw. z art. 734 k.c. i art. 353 § 1; art. 212 k.c.

Skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i uwzględnienie powództwa w całości w zakresie zgłoszonego w pozwie żądania pierwszego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Nie ma podstaw do twierdzenia, że w rozpoznawanej sprawie doszło do naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku zawiera bowiem wszystkie wymagania formalne przewidziane w tym przepisie w związku z przyjętą w tym wyroku koncepcją prawną rozstrzygnięcia.

Sąd Apelacyjny mógł uznać, że zgłoszone przez powoda w toku postępowania apelacyjnego wnioski dowodowe (w zakresie zeznań dwóch

świadków) okazały się spóźnione w rozumieniu art. 381 k.p.c., skoro miałyby one dotyczyć okoliczności, które już były badane w postępowaniu przed Sądem Okręgowym i dotyczyły stosunków majątkowych między małżonkami w okresie trwania między nimi wspólności ustawowej (s. 8 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Oceny tej nie zmienia odmowa ustanowienia powodowi pełnomocnika z urzędu w okresie formułowania wspomnianych wniosków.

2. Nie przekonywują w świetle dokonywanych ustaleń faktycznych wywody skarżącego, iż uzyskany od współpracującego z powodem podmiotu M. kontener żywnościowy (następnie zbyty przez powoda) nie stanowił jednak szczególnego rodzaju wynagrodzenia za wykonane przez powoda usługi i tym samym nie zasiłił majątku wspólnego małżonków pozostających w związku małżeńskim do 2011 r. (art. 31 § 2 pkt 1 k.r.i.o.). Sąd Apelacyjny trafnie zwrócił uwagę na wyraźny związek wspomnianego świadczenia rzeczowego z pracą świadczoną przez powoda na rzecz podmiotu M., przy czym sama postać takiego świadczenia (wynagrodzenie, gratyfikacje) ma już charakter wtórny. Wystarczyło tu bowiem ustalenie, że w grę wchodziła rekompensata za określoną aktywność powoda związaną z aktywnością czyniącego gratyfikację. Nie było tu zatem określonej postaci darowizny na rzecz powoda (w rozumieniu art. 33 pkt 2 k.r.i.o.) lub nagrody za osobiste osiągnięcia powoda (art. 33 pkt 8 k.r.i.o.). W konsekwencji za nietrafny należało uznać zarzut naruszenia art. 33 pkt 2 i art. 33 pkt 8 k.r.i.o. Fundusze uzyskane ze sprzedaży przez powoda kontenera żywności, przeznaczone następnie na nabycie spornego lokalu, zasiłyły zatem majątek wspólny małżonków (art. 31 § 2 pkt 2 k.r.i.o.).

3. Powód w obecnym postępowaniu domaga się zobowiązania pozwanego (syna) do zwrotnego przeniesienia na niego własności mieszkania bliżej określonego w pozwie. Prawomocnie oddalone zostało natomiast żądanie powoda o zwrot kwoty stanowiącej równowartość tego mieszkania. Mieszkanie zostało zakupione na rzecz pozwanego, przy czym pozwany miał nie pozostawać definitywnym jego właścicielem, ponieważ był zobowiązany przenieść jego własność z powrotem na rzecz powoda (ojca i pełnomocnika nabywającego mieszkanie dla syna od osób trzecich). Sądy meriti ustaliły, że powoda z pozwanym łączyła „umowa fiducjarnego nabycia własności lokalu”

(zawarta w 1993 r.) i że w 2001 r. powstało po stronie powoda roszczenie zwrotne przeniesienia na niego wspomnianego lokalu (po dowiedzeniu się przez powoda, że przysługuje mu obywatelstwo polskie; s. 3, 9 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Jak już wcześniej wskazano (pkt 2 uzasadnienia), mieszkanie to zostało nabyte z funduszy należących do majątku wspólnego powoda i jego b. żony.

W skardze kasacyjnej powód stara się w różny sposób wykazać, że ma legitymację czynną w zakresie domagania się zobowiązania pozwanego (kontrahenta „umowy fiducjarnego nabycia własności”) do przeniesienia na jego rzecz własności mieszkania. Zdaniem skarżącego, chodzi tu o legitymację samodzielną, niezależną od uprawnień małżonki i obejmującą całość lokalu mieszkalnego.

Stanowisko skarżącego może być weryfikowane prawnie przy dokonaniu następujących założeń.

Po pierwsze, ustalono już, że fundusze przeznaczone na nabycie mieszkania nie pochodziły z majątku odrębnego powoda (por. zarzut nr 8 skargi), lecz z majątku wspólnego małżonków.

Po drugie, z ustaleń faktycznych obu Sądów wynika, że „w księdze wieczystej nieruchomości (...) wpisany został jako właściciel (pозwany), który (...) zakupił to mieszkanie dla małżonków F. na mocy „umowy fiducjarnego nabycia własności”) (s. 2-3 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Ustalono też, że w piśmie procesowym z dnia 28 marca 2002 r. (w sprawie - sygn. akt XII NS .../12) b. żona powoda wskazywała, że „dorobek majątkowy jej oraz męża stanowi również mieszkanie własnościowe w [...]” (s. 3 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Takie ustalenia mogą oznaczać to, że - niezależnie od podmiotowego ukształtowania „umowy fiducjarnego nabycia własności lokalu” - intencją małżonków było jednak wyraźne określenie definitywnego statusu prawnego mieszkania nabytego na rzecz syna po zaktualizowaniu się roszczenia wynikającego z tej umowy.

Po trzecie, Sądy meriti przyjęły, że roszczenie o powrotne przeniesienie własności lokalu mieszkalnego powstało po stronie powoda przed ustaniem wspólności ustawowej (w 2001 r.), a dochodzone jest obecnie po ustaniu tej wspólności. Rozwiązanie małżeństwa powoda z żoną i ustanie wspólności

majątkowej b. małżonków tworzą z pewnością nowy stan prawny w sferze wykonywania „umowy fiducjarnego nabycia własności” z 1993 r. Roszczenie powoda o zobowiązanie pozwanego do przeniesienia własności lokalu jedynie na rzecz powoda nie może być zatem skutecznie zgłaszana w takim właśnie kształcie prawnym i w związku z tym, w ocenie Sądu Najwyższego, nie powinno w ogóle korzystać z ochrony prawnej. Nie może ono bowiem prowadzić do rozstrzygnięć sądowych, które mogłyby antycypować lub zastępować odpowiednie postępowanie o podział majątku wspólnego b. małżonków po ustaniu wspólności ustawowej.

W tej sytuacji za nieuzasadnione należy uznać zarzuty podnoszone w pkt 1-4 skargi, niezależnie od ich motywacji prawnej, jeżeli zmierzają one do wykazania przez skarżącego legitymacji czynnej powoda w zakresie samodzielnego dochodzenia roszczenia sformułowanego w pozwie i podtrzymywanego w toku postępowania rozpoznawczego. Można wprawdzie podzielić zarzuty naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 567 k.p.c. i art. 212 k.c., skoro jednak udzielono (choć częściowej) ochrony prawnej powodowi, jednakże niemożność wzruszenia zaskarżonego wyroku wynika z zakazu *reformationis in peius* przewidzianej w art. 384 k.p.c. Apelacja powoda obejmowała wyrok Sądu Okręgowego w części, w jakiej Sąd ten oddalił żądanie pozwu, a z akt sprawy ponadto wynika, że apelacja strony pozwanej, kwestionująca wyrok Sądu Okręgowego, została odrzucona.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną jako nieuzasadnioną (art. 398¹⁴ k.p.c.).

jw

kc